

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پانسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراسخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدامین قانع راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

عنوان و نام پدیدآور	مشخصات نشر	مشخصات ظاهری
جستارهایی در پلاسکو/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.	۵۲۱ص.
موضوع	بلاها - - جنبه‌های جامعه‌شناختی.	۳۴۷/۳۶۳
موضوع	رسانه‌ها و افکار عمومی.	وضعیت فهرست‌نویسی فیبا
موضوع	مسائل اجتماعی - ایران - تهران.	رده‌بندی دیویی
موضوع	مدیریت بحران - ایران - تهران.	
موضوع	بلاها - - آینده‌نگری.	
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ج ۲ / HV ۵۵۳	

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

پلاسکو از آغاز تا پایان ۷

مدیریت و سیاست شهری

- گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی ۱۵
- پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی ۲۵
- مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی ۳۱
- تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی ۳۵
- ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری ۴۳
- فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد ۴۹
- آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل ۵۷
- فاجعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر ۶۵
- مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده ۷۱
- مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی ۷۹
- خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمد مهدی رحمتی ۸۷
- هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی ۹۷
- ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی ۱۰۳
- آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی ۱۱۱
- چتری برای پلاسکو / یاسر باقری ۱۱۹
- قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی ۱۲۹
- عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی ۱۳۵

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ساختمان پلاسکو و احساس بی پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیان
- ۲۲۵ بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی‌فرد
- ۲۳۳ ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیقات ایرانی

- ۲۴۳ آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جوادی یگانه
- ۲۵۱ حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی
- ۱۶۲ حادثه پلاسکو و مظلونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشری
- ۳۴۱ تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آقاسی
- ۴۶۱ کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

مدیریت و سیاست شهری

فاجعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم

حسین راغفر

دانشیار اقتصاد دانشگاه الزهراء

فاجعه آتش سوزی و فروریختن قدیمی ترین بلندمرتبه پایتخت، نه اولین مصیبت ناشی از سوء مدیریت شهری است و نه آخرین آن خواهد بود. اگر این حادثه در زمان دیگری - به عنوان مثال در اوج هجوم مردم برای خرید شب عید - رخ داده بود، می توانست ابعادی به مراتب هولناک تر داشته باشد، اما این حادثه باید هشدار دیگری به مسئولان در سطوح مختلف نظام تصمیم گیری کشور تلقی شود که اگر از مواجهه درست با آن و درس هایی که باید از چنین حوادثی تلخ گرفته شود، دوری کنند، پیامدهای رویدادهای مشابه آتی، هزینه های غیر قابل تصویری برای نظام سیاسی در پی خواهد داشت. پرداختن به همه ابعاد این فاجعه، در این نوشتار کوتاه مقدور نیست، اما نخستین درس این فاجعه این است که «ما از موارد مشابه گذشته درسی نیاموخته ایم که امروز شاهد تکرار

آن هستیم» و تداوم این وضع، به معنای آن است که مردم باید از سر استیصال در انتظار فاجعه‌های مشابه - و چه بسا گسترده‌تر و عمیق‌تر - در آینده باشند.

اما مهمترین درسی که این حادثه و مصاحبه‌های - بخوانید اعتراف‌های - مسئولان شهری داشت، نادیده گرفتن قانون است. ملت ما بیش از یک قرن است که برای حاکمیت قانون کوشیده، اما علی‌رغم انبوه رنج‌ها و مصیبت‌های بزرگی که در این راه تحمل کرده، نقض آن توسط اصحاب قدرت، عرفی سیاسی بوده است. قوانین و مقررات، قواعد، هنجارها و سازمان‌ها، نهادهای هر جامعه‌ای را تشکیل می‌دهند که کارکرد آن‌ها تضمین‌کننده خیر عمومی است. نهادها یک قاعده‌مندی و نظم در رفتار اجتماعی هستند که مورد قبول همه آحاد جامعه‌اند، رفتارها را در وضعیت‌های خاص تکرارپذیر، مشخص می‌کنند، و به‌صورت ناظر بر رفتار فرد عمل می‌کنند و یا از بیرون، رفتار او را کنترل می‌کنند.

مسئولان شهری، به‌سهولت اعتراف می‌کنند که از نقض آشکار قانون، مطلع بوده‌اند، اما بنا به تشخیص شخصی، به‌سادگی از نقض آن چشم‌پوشی کرده‌اند. مقامات در موقعیت‌های مختلف، آموخته‌اند که هزینه‌ای در قبال این رفتار غیرمسئولانه خود نخواهند پرداخت، چرا که هنجارهای سیاسی، قضایی و اجرایی کشور ما، سال‌هاست که گذشتن از کنار این قانون‌شکنی‌ها بوده است و امروز این رفتارها، تبدیل به عرف نظام اجتماعی در جامعه شده‌اند، و البته هزینه‌های حاکم شدن این کژهنجارها، فرسایش شدید سرمایه اجتماعی است، که جلوه‌هایی از آن را در حین انجام مأموریت‌های آتش‌نشانان، از سوی گروهی از حاضران در همین حادثه شاهد بودیم.

تفاوت اصلی کشوری توسعه‌یافته و کشوری در حال توسعه و یا عقب‌مانده را می‌توان تنها با یک کلمه نشان داد که خود انعکاس

تفاوت‌های فاحش در عملکرد بسیاری از حوزه‌های حیات فردی و اجتماعی این جوامع، اعم از حوزه‌های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است، و آن کلمه جادویی «نظم» است. چندی پیش، در یکی از کشورهای صنعتی، دادگاه، پیرزنی ۹۲ ساله را به‌خاطر عدم پرداخت عوارض مسکن و به دلیل نقض قانون، به زندان محکوم کرد و وی راهی زندان شد. افکار عمومی، اگرچه از زندانی شدن پیرزنی ۹۲ ساله متأثر می‌شود، اما به حاکمیت قانون و نظم در جامعه خود مباهی است و از تبعات نقض قانون آگاه است، چشم‌پوشی از اعمال قانون، هزینه‌هایی به‌مراتب سنگین‌تر از اجرای آن دارد.

مسئولان ارشد شهر تهران در پاسخ به علت نادیده‌گرفتن اخطارهای مکرر نهادهای نظارتی در نقض قوانین حاکم بر ایمنی محیط کار در ساختمان پلاسکو، اعلام کردند که چون نگران هزینه‌های از دست رفتن مشاغل عده‌ای از افراد در این ساختمان بودند، تصمیم گرفتند اخطارها را نادیده بگیرند. اکنون هزینه‌های نقض قانون، بسیار فراتر از بیکار شدن چند ده نفر رفته و علاوه بر از بین رفتن جان ۱۶ نفر از آتش‌نشانان فداکار و چندین ساکن دیگر این ساختمان، از بین رفتن دارایی‌های همه شاغلین این ساختمان و آسیب به زندگی همه کسبه و صاحبان مشاغل آن منطقه تجاری و اقتصادی در یک شعاع طولانی است و سبب آسیب ساکنین منازل مسکونی نیز شده که همه این‌ها هزینه‌های ترجیح اعمال سلیقه شخصی مسئولان، به جای اعمال قانون است.

اعتراف صریح نایب رئیس شورای شهر به این که «ما همه مقصریم» در جامعه‌ای مدرن که حاکمیت قانون در آن جاری است، توسط مقامات قضایی این کشور، به معنای قصور از انجام مسئولیت‌ها و خسارات جبران‌ناپذیر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و نیز «مشارکت در قتل» قربانیان حادثه ارزیابی می‌شود و مسئولان در گام

نخست، بر اساس سنت سیاسی این جوامع، باید با قبول ناتوانی در ایفای مسئولیت‌های شغلی خود استعفا کنند و در گام بعدی در محاکم مربوط به جرم ارتکاب‌یافته، محاکمه شوند. تنها در این صورت است که نظم می‌تواند، جایگزین بی‌نظمی شود و مسیر تاریخی توسعه در کشور را هموار سازد. تنها در این صورت است که مسئولان در می‌یابند که در قبال مناصبی که اشغال کرده‌اند و در قبال مردم و جامعه مسئول هستند و اشغال مناصب، تنها به کسب قدرت، ثروت و شهرت ختم نمی‌شود بلکه مسئولیت‌هایی خطیر بر آن‌ها بار می‌کند که باید در قبال این واگذاری قدرت از جانب مردم پاسخ‌گو نیز باشند.

اما ما بارها و بارها، شاهدیم که هواپیماها، سقوط و مصیبت‌های بزرگی بر قربانیان خود تحمیل کردند، قطارها، دچار سوانح شدند و ده‌ها نفر به کام مرگ رفتند، اتوبوس‌های بین شهری به دلایل نقص فنی و یا نقص ضوابط، حوادثی هولناک آفریدند، خودروهای ساخت داخل، به دلایل نقص فنی، همراه با سرنشینان آن‌ها سوختند و یا به همین علل، منجر به از دست رفتن جان سرنشینان خود شدند، یا ساختمان‌ها به دلایل عدم نظارت‌های فنی مسئولان شهری فرو ریختند و هیچ‌کس استعفا نکرد و محاکمه نشد. همین نکته، خود دلیلی کافی برای امتناع توسعه در کشور است. مادامی که مناسبات حاکم بر تعیین مسئولیت‌ها و ارزیابی عملکرد مسئولان، صرفاً مبتنی بر ملاحظات سیاسی و قوم و خویشی باشد و نه صلاحیت‌های کارشناسی، انتظار بهبود فرایندها، پیش‌گیری از مصیبت‌های مشابه، و گام نهادن در مسیر پیشرفت و توسعه، از مرز آرمان‌ها فراتر نخواهند رفت و به واقعیت نمی‌پیوندند.

اما فهرست کاستی‌ها، هزینه‌ها و درس‌هایی که باید از این حادثه تلخ بیاموزیم؛ طولانی‌تر از آن است که در این سطور بگنجد، اگرچه این حادثه تأسف بار، آشکار کرد که برای مواجهه با سوانح مشابه

و بحران‌های شهری، نیازمند آمادگی‌ها و هماهنگی‌های به‌مراتب گسترده‌تری هستیم و برای دستیابی به حداقل‌های لازم، فاصله‌ای طولانی در پیش داریم، اما از این آزمون تلخ و سخت باید درس‌های زیادی بیاموزیم؛ از ناکارآمدی زیرساخت‌ها و فضاهای شهری در رسیدن به کانون حادثه، تا ناهماهنگی در اعلان خبرها و تعداد افراد گرفتار آمده در زیر آوار و تکذیب‌های اخبار منتشره، طیف گسترده‌ای از ملاحظات را دربر می‌گیرد که نیازمند مطالعه و بررسی‌های کارشناسی و اصلاح رویه‌های حاکم هستند. همان‌طور که توسط مسئولان مختلف بیان شد، موارد مشابه ساختمان پلاسکو در شهر تهران و شهرهای دیگر، متعدد است و برای پیش‌گیری از بروز فاجعه‌های مشابه، باید اقداماتی اساسی انجام گیرد.

اما یکی دیگر از نابسامانی‌های موجود که محصول سیاست‌های بعد از جنگ تحمیلی است و به سیاست‌های مدیریت شهر تهران - و به‌تدریج سایر کلان‌شهرها و شهرهای کشور- شکل بخشید، تأمین مالی هزینه‌های اداره شهر، از طریق فروش فضاهای شهری است، به‌طوری که اعطای مجوزهای بلندسازی‌های بی‌قواره و ایجاد ساختمان‌های تجاری و مسکونی بلندمرتبه در مناطق خطرخیز و در کوچه‌ها و خیابان‌های باریک شهر و نیز بر روی گسل‌های بزرگ زیرزمین، اصلی‌ترین منبع درآمدهای اداره شهرها شد که خود پدیده‌ای عجیب است و نیازمند بررسی مستقلی است. منطق این رفتار مدیریت شهری، اعطای مجوز صدور فساد و نقض صریح قوانین و مقررات شهری است. شما نمی‌توانید مطابق قوانین و مقررات شهری در این متراژ زمین، بالاتر از این متراژ، ساخت‌وساز داشته باشید، مگر این‌که پول نقض این قوانین را بپردازید.

به این ترتیب، شهر تهران عامدانه، نه تنها تبدیل به یکی از آسیب‌پذیرترین نقاط جهان در مقابل خطرات زلزله و آتش‌سوزی

شده است، بلکه عمق سوء مدیریت از این فراتر رفته و نشان می‌دهد، چگونه الزامات مواجهه با پیشامدهای ناگوار شهری در مدیریتهای ربع قرن گذشته در شهر تهران نادیده گرفته شده است. در مقابل اعطای مجوزهای بلندمرتبه‌های بالای ۱۰۰ متر در شهر تهران، تنها یک دستگاه خودروی آتش‌نشانی با نردبام ۵۰ متری وجود دارد که در شهرک المپیک مستقر بوده و برای رسیدن به ساختمان پلاسکو باید فاصله بسیار طولانی و پر ازدحام و خیابان‌های مملو از خودروها را طی می‌کرد و تازه وقتی با تأخیر می‌رسد، بسیار کوتاه‌تر از آن است که برای مقابله با آتش فراگیر در طبقات بالایی ساختمان کارایی لازم را داشته باشد. ظاهراً مدیریت شهری، منابع کافی برای خرج‌های بی‌ارتباط و اتلاف منابع و اعطای منابع عمومی به موارد غیر منافع شهر را داشته و دارد، اما از تأمین مالی نیازهای مواجهه با کژکاری‌های مدیریت شهری ناتوان بوده است.

نکته پایانی این سطور، این‌که سیاست‌های عمومی و به‌طور خاص، سیاست‌های شهری، نیازمند تغییر جهت‌گیری‌های اساسی‌اند، به‌طوری‌که مردم در کانون این سیاست‌ها قرار گیرند. علی‌رغم این‌همه بی‌مهری مدیریت‌های مختلف شهری به مردم شهرها، رفتار مردم در اعلام همبستگی با قربانیان این مصیبت، جای قدردانی و تقدیر دارد و برای قدردانی عملی مسئولان از وفاداری و هم‌دلی مردم با تلاشگران و خادمین جامعه خود که بسیاری از آن‌ها نیز ناشناخته ماندند، لازم است طیفی گسترده از مسئولان در موقعیت‌های مختلف مدیریت شهر، استعفا کنند و دستگاه قضایی نیز برای بازسازی و استحکام‌بخشی به اعتماد مردم، عاملان اصلی این مصیبت را محاکمه کند.

فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی
دانشگاه شیراز